

Горошкін І.О.

Україна, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук
України

**ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СИСТЕМИ
СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ У 7-9 КЛАСАХ**

Зміна освітніх цілей і завдань із традиційної (знаннєвої) парадигми до компетентнісної передбачає забезпечення розвитку особистості, розвиток її інтелектуальних, творчих й емоційних здібностей, формування шанобливого ставлення до демократичних принципів і цінностей, родини, суспільства, довкілля своєї та інших культур, почуття відповідальності. Це означає, що учні й учениці, які опанували іноземну мову, не лише вмітимуть усно чи письмово висловлювати власну думку іноземною мовою відповідно до ситуації, а й будуть здатними розв'язувати засобами іноземної мови актуальні життєві проблеми. Сьогодні важливо допомогти здобувачам освіти визначати особисті цілі в навчанні іноземної мови, показати шляхи її застосування.

Сьогодні потребує розроблення системи ситуаційних завдань, спрямованих на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей і наскрізних умінь. Визначити особливості побудови системи, зміст і послідовність ситуаційних завдань, їх соціокультурне наповнення допомагають підходи – базисна дидактична одиниця, що визначає системну організацію освітнього процесу. На думку С. Омельчука, підхід до навчання – «методологічна категорія лінгводидактики, що позначає складне багатовимірне явище, системну сукупність якого становлять принципи, технології, методи, прийоми, засоби й форми навчання і яке характеризується концептуальністю, процесуальністю, системністю, керованістю й дієвістю» [3, с. 4]. Саме тому підходи до навчання іноземних мов є підґрунтям для розроблення ситуаційних

завдань.

Як свідчить аналіз літератури (Н. Басай, С. Ніколаєва, Т. Полонська, В. Редько та ін.), ситуаційні завдання сприяють формуванню в учнів системи особистісних ознак, характеристик, як-от культура мислення (самостійність, гнучкість, оперативність тощо), культура мовлення (правильність, багатство, точність, стислість, доцільність), а також умінь здобувати інформацію, презентувати її в різий спосіб, працювати в команді та ін.

Систему вправ і завдань науковці розглядають як цілісне й завершене утворення, що забезпечує досягнення визначених цілей. З огляду на це кожна вправа й завдання системи мають спрямовувати діяльність здобувачів освіти на формування тієї чи тієї компетентності. У цьому випадку система стає потужним інструментом досягнення мети навчання іноземних мов, визначеної модельною програмою.

Студіювання психолого-педагогічних джерел (О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, В. Кремень, О. Локшина, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Пасічник, Т. Полонська, О. Пометун, В. Редько, О. Савченко, О. Топузов та ін.) з окресленої проблеми, бесіди з учителями, спостереження за освітнім процесом уможливили виокремлення низки підходів, що домінують в процесі навчання іноземних мов і визначають створення системи вправ і завдань для організації ситуаційного спілкування учнів 7-9 класів. До них відносимо: особистісно орієнтований; компетентнісний; комунікативно-діяльнісний; культурологічний. Проаналізуємо означені підходи докладніше в контексті організації ситуаційного спілкування учнів 7-9 класів в умовах компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов.

Особистісно орієнтований підхід не можна вважати інноваційним, оскільки про проектування освітнього процесу, максимально зорієнтованого на учня, забезпечення розвитку його індивідуальності, розвитку творчого потенціалу, йшлося в працях Дж. Дьюї, К. Роджерса, В. Сухомлинського та ін. Про реалізацію особистісно орієнтованого підходу в умовах Нової української школи

писали Н. Бібік, О. Локшина, О. Савченко, В. Редько та інші дослідники. Сьогодні важливо переосмислити ідеї особистісно орієнтованого підходу в контексті компетентнісного навчання, оскільки формування компетентностей передбачає створення відповідних умов для акумулювання кожним учнем особистісного, комунікативного досвіду, самоусвідомлення цінностей. Потребують екстраполювання в освітній процес новітні дослідження віової, педагогічної психології. Плануючи роботу на уроці, маємо враховувати особливості підліткового віку учнів, у якому спілкування є провідним типом діяльності. Психологи зазначають, що «Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з товаришами. Якщо для молодших школярів основою для об'єднань найчастіше є спільна діяльність, то тепер навпаки, привабливість тих чи тих занять та інтереси визначаються передусім їхніми можливостями для спілкування з однолітками» [4, с. 70].

У попередніх публікаціях [1] ми визначили, що особистісно орієнтований підхід визначає зміст ситуаційних завдань, максимально урахувуючи психологічні особливості здобувачів освіти. Організація навчання іноземних мов має бути спрямованою на усвідомлення учнями своєю суб'єктності. З огляду на це ситуаційні завдання, які застосовують на уроках іноземних мов, мають спонукати учнів до спілкування між собою, відповідати їхнім потребам і прагненням. У процесі виконання ситуаційних завдань важливо задіяти всі канали надходження інформації, активізувати інтелектуальну й емоційну сфери особистості учнів, підвищувати їхню мотивацію до навчання іноземної мови. Система вправ і завдань має забезпечувати наступність між адаптаційним і предметним циклами навчання, урахування вікових особливостей учнів 7-9 класів, поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, повторюваність мовних операцій і мовленнєвих дій, комунікативну спрямованість, залучення здобувачів освіти до різних форм навчальної діяльності – індивідуальної, групової, фронтальної. Підвищенню мотивації до

навчання іноземних мов сприяє створення неформальної обстановки, надання можливості задоволення потреб у самореалізації, самовизначення, що є надзвичайно важливими для учнів підліткового віку.

Як свідчить освітня практика, компетентнісний підхід можна назвати провідним в умовах Нової української школи, оскільки його прикметною ознакою є спрямованість освітнього процесу на формування в учнів не тільки системи знань, умінь, а й цінностей. Школа має підготувати дитину до життя, а не просто «нафарширувати» її знаннями, якими б міцними вони не були. Як бачимо, знання в компетентнісній парадигмі мають інструментальний характер. Важливо сформувати в здобувачів освіти низку ключових компетентностей, що допоможуть самореалізації, становленню громадянина-патріота, інноватора. Можна сказати, що компетентнісний підхід розширює межі уроків, дає змогу побачити, де можна використати здобуті знання іноземної мови за межами школи, що позитивно впливає на мотивацію учнів.

Особистісно орієнтований, компетентнісний підходи увиразнюють діяльнісний аспект навчання іноземної мови. З огляду на це важливу роль в організації освітнього процесу відіграє комунікативно-діяльнісний підхід.

«Навчання іноземних мов і культур має носити діяльнісний характер, оскільки реальне спілкування на уроці здійснюється шляхом мовленнєвої діяльності, за допомогою якої учасники спілкування намагаються вирішувати реальні та уявні завдання» [2, с. 82].

Комунікативно-діяльнісний підхід до створення системи вправ і завдань для навчання іноземної мови учнів 7-9 класів спирається на теорію «навчання через діяльність» американського дослідника Д. Дьюї, циклами навчання, урахування вікових особливостей учнів 7-9 класів, поступове наростання труднощів у процесі виконання навчальної діяльності, повторюваність мовних операцій і мовленнєвих дій, комунікативну спрямованість, залучення здобувачів освіти до різних форм навчальної діяльності

– індивідуальної, групової, фронтальної. Підвищенню мотивації до навчання іноземних мов сприяє створення неформальної обстановки, надання можливості задоволення потреб у самореалізації, самовизначення, що є надзвичайно важливими для учнів підліткового віку.

Як свідчить освітня практика, компетентнісний підхід можна назвати провідним в умовах Нової української школи, оскільки його прикметною ознакою є спрямованість освітнього процесу на формування в учнів не тільки системи знань, умінь, а й цінностей. Школа має підготувати дитину до життя, а не просто «нафарширувати» її знаннями, якими б міцними вони не були. Як бачимо, знання в компетентнісній парадигмі мають інструментальний характер. Важливо сформувати в здобувачів освіти низку ключових компетентностей, що допоможуть самореалізації, становленню громадянина-патріота, інноватора. Можна сказати, що компетентнісний підхід розширює межі уроків, дає змогу побачити, де можна використати здобуті знання іноземної мови за межами школи, що позитивно впливає на мотивацію учнів.

Особистісно орієнтований, компетентнісний підходи увиразнюють діяльнісний аспект навчання іноземної мови. З огляду на це важливу роль в організації освітнього процесу відіграє комунікативно-діяльнісний підхід.

«Навчання іноземних мов і культур має носити діяльнісний характер, оскільки реальне спілкування на уроці здійснюється шляхом мовленнєвої діяльності, за допомогою якої учасники спілкування намагаються вирішувати реальні та уявні завдання» [2, с. 82].

Комунікативно-діяльнісний підхід до створення системи вправ і завдань для навчання іноземної мови учнів 7-9 класів спирається на теорію «навчання через діяльність американського дослідника Д. Дьюї, який визначив основні засади організації процесу навчання (урахування інтересів учнів, навчання через мислення й дії, пізнання і знання як результат подолання труднощів, творча робота і співробітництво), низку психологічних теорій: теорію діяльності, теорію

навчальної діяльності, теорію особистісно діяльнісного опосередкування, які визначають, що розвиток особистості в процесі навчання відбувається насамперед через формування в неї навчальних дій, що є основою освітнього процесу. Психологи довели, а освітня практика підтверджує, що людина може опанувати зміст предмета, культурні відомості, способи пізнання, сформувати й удосконалити особистісні якості через діяльність. Саме діяльність є головним складником механізму здобування соціального досвіду. Це спонукає до перенесення акценту з навчання на учіння, тобто необхідно розглядати навчання як організацію й стимулювання учіння. Робота вчителя-предметника має бути орієнтованою на систематичне залучення здобувачів освіти до рецептивних (аудіювання, читання) і продуктивних (говоріння, письмо) видів мовленнєвої діяльності, що забезпечує комунікативну спрямованість освітнього процесу.

На нашу думку, доцільно віддавати перевагу таким видам діяльності здобувачів освіти: актуалізувати засвоєні в 5–6 класах лексичні одиниці й граматичні категорії, опановувати нову лексику, порівнюючи з її відповідниками в рідній мові, удосконалювати раніше засвоєні техніки запам'ятовування нових слів й оволодівати новими; дотримуватися оптимальності в застосуванні різноманітних ресурсів вивчення іноземної мови, віддавати перевагу запитанням LOTS (lower-order thinking skills) і HOTS (higher-order thinking skills), зорганізувати парну й групову діяльність тощо. Подібна організація навчальної діяльності сприятиме набуттю учнями / ученицями досвіду міжкультурного спілкування, організації їхньої активної пізнавальної діяльності, розвитку розумових і творчих здібностей, створенню умов для самореалізації, стимулюванню механізмів самонавчання (Self-study), що надзвичайно важливо в сучасному динамічному суспільстві.

Культурологічний підхід до навчання іноземної мови «спрямований на формування в здобувачів освіти стійкої мотивації, інтересу до вивчення особливостей іншомовного світу, а також на розвиток ціннісного ставлення до

історії культури, звичаїв, традицій, адже навчання іноземної мови в 7–9 класах має забезпечити розуміння особливої ролі іноземної мови й культури в сучасному глобалізованому світі. Крім того, важливо забезпечити здобування й збагачення учнями й ученицями комунікативного досвіду для підтримки ефективної міжкультурної комунікації. Для цього необхідно акцентувати увагу на розвитку в здобувачів освіти навичок сприймання, розуміння, інтерпретації і продукування усних і писемних текстів.

У процесі спостережень було з'ясовано, що змодельовані на уроках іноземної мови ситуації потребують від учнів не лише знання конкретних правил поведінки, готового алгоритму дій і простого відтворення такої поведінки із представниками іншої мови та культури, а й здатності правильно оцінити ситуацію, спроектувати власні дії та поведінку стосовно певної ситуації, для подальшого взаємопорозуміння зі співрозмовником, при цьому використовуючи соціокультурний особистісний досвід. Передусім ідеться про такі ситуації, що відтворюють соціокультурний контекст іншомовної країни. Учні мають бути готовими до міжкультурного спілкування з однолітками із країн, мови яких опановують, до вибору відповідного стилю соціокультурної поведінки та бути здатним до підтримання діалогу, при цьому вміти використовувати та знаходити нестандартні рішення у незнайомих соціокультурних ситуаціях. Дидактичний потенціал ситуаційних завдань полягає в тому, що ознайомлення учнів з іншою культурою відбувається шляхом порівняння тих чи тих соціально-культурних проявів у рідній країні та країні, мову якої вивчають, що позитивно впливає на усвідомлення й оцінювання власної культури та себе як носія цієї культури.

Отже, у процесі створення системи вправ і завдань для організації ситуаційного спілкування учнів 7-9 класів в умовах компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов спирається на низку підходів – особистісно орієнтований, компетентісний, комунікативно-діяльнісний, культурологічний.

Використані джерела:

1. Горошкін І.О. Методичні підходи до створення системи вправ і завдань для організації іншомовного ситуаційного спілкування учнів 5-6 класів. Проблеми сучасного підручника. 2022. №
2. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>
3. Омельчук С. (2013) «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. *Українська мова і література в школі*. 2. С. 2 – 7.
4. Ушакова І.М. (2016) Вікова психологія: курс лекцій. Харків, НУЦЗУ.